

Matematika v 19. století

Martina Němcová

František Josef Studnička a Americký klub dam

In: Jindřich Bečvář (editor); Eduard Fuchs (editor): Matematika v 19. století. Sborník přednášek z 15. letní školy Historie matematiky, Vyškov, 26.-30.8.1994. (Czech). Praha: Prometheus, 1996. pp. 111–114.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400578>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

FRANTIŠEK JOSEF STUDNIČKA

A AMERICKÝ KLUB DAM

MARTINA NĚMCOVÁ

František Josef Studnička byl prvním profesorem matematiky s českým vyučovacím jazykem na pražské univerzitě. Narodil se roku 1836 v Janově u Soběslavi. Po studiu na gymnáziu v Jindřichově Hradci (maturita 1857) a na filozofické fakultě vídeňské univerzity (doktorát 1861) působil krátce jako soukromý učitel v Miskowitz (dnešní Myslkovice, asi 2 km od Janova). Od roku 1862 byl suplujícím profesorem matematiky a fyziky na vyšším německém gymnáziu v Českých Budějovicích. V roce 1864 požádal o místo asistenta na Polytechnickém ústavu království českého. Nastoupil jako honorovaný docent vyšší matematiky a analytické mechaniky k prof. Gustavu Skřivanovi (1831–1866); po jeho smrti byl jmenován řádným profesorem.

V roce 1871 změnil František Josef Studnička své působišťe. Byl jmenován řádným profesorem matematiky pražské univerzity. Po rozdělení univerzity přešel na její českou část. Tam byl až do své smrti v roce 1903 jediným řádným profesorem matematiky; více než třicet let tak ovlivňoval výuku matematiky na české univerzitě. Velký vliv měl rovněž na přípravu a výchovu středoškolských profesorů.

František Josef Studnička byl jedním z našich nejvýznamnějších popularizátorů přírodních věd druhé poloviny 19. století. Patřil ke generaci přírodovědců a matematiků, která završila obrozené tendence české vědy. Psal popularizační články z matematiky, fyziky, astronomie, meteorologie a historie matematiky a přírodních věd. Usiloval o povznesení české vědecké práce v matematice i v přírodních vědách. Napomáhal rozvoji vzdělávání mládeže i žen. Vědecky pracoval zejména v teorii determinantů (více než 50 prací). Je autorem vysokoškolských i středoškolských učebnic matematiky a třídílné učebnice *Všeobecný zeměpis*.

Profesor Studnička byl členem řady významných spolků, společností a organizací. Zasloužil se o rozvoj Jednoty českých matematiků (od roku 1869 byl jejím protektorem), o vznik *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky* (v letech 1872–81 byl jeho prvním výkonným redaktorem). Přispěl k rozvoji Svatoboru, Národního muzea a Maticе české. Byl členem Královské české společnosti nauk (od r. 1871), České akademie (od r. 1891) a několika zahraničních vědeckých společností a akademií. O životě a díle F. J. Studničky viz [2].

Velmi málo známá je Studničkova činnost v Americkém klubu dam, který vznikl v roce 1865 z popudu Vojty Náprstka (1826–1894), českého mecenáše kultury, vědy a umění. Klub usiloval o vzdělanost českých žen, podporoval dobročinné akce, pečoval o zdokonalení výchovy dětí apod. (o činnosti klubu viz [1], [3–10]).

Studnička přišel v roce 1864 z Českých Budějovic do Prahy jako známý popularizátor přírodních věd, zejména astronomie. Prostřednictvím svého mladšího bratra Aloise (1842–1927), který byl blízkým spolupracovníkem Vojty Náprstka, byl brzy uveden do společnosti české inteligence, která se scházela v Náprstkově domě *U Halánků* na Betlémském náměstí (dnes Náprstkovo muzeum). Studnička zde vyprávěl o svých vzdělávacích přednáškách z astronomie, které konal ve školním roce 1863/64 v Českých Budějovicích.¹⁾ Vojta Náprstek Studničku vyzval, aby podobné přednášky pořádal i v Praze. Navrhl Karolině Světlé (1830–1899), aby informovala své přítelkyně a pozvala je na Studničkovy přednášky.

Dne 15. ledna 1865 se sešlo asi 30 českých žen na první astronomické přednášce. Tak byl položen základ přednáškových cyklů v Náprstkově knihovně v domě *U Halánků*. V průběhu zimy proslovil F. J. Studnička dalších pět astronomických přednášek.

Na jaře 1865 se Náprstkovi podařilo zajistit přednášky i z jiných oborů. Později se konaly přednášky z medicíny, psychologie, chemie, fyziky, geologie, botaniky, zoologie, ekonomie, práva, filozofie, náboženství, historie umění a literatury. Tyto vzdělávací přednášky pro ženy vedli přední čeští profesoři, spisovatelé a umělci. Od šedesátých do devadesátých let minulého století v Americkém klubu dam přednášeli např. A. Bráf, P. Durdík, J. Goll, A. Heyduk, O. Hostinský, F. Kavan, J. Kořenský, E. Krásnohorská, T. G. Masaryk, P. Mužák, V. Náprstek, T. Nováková, S. Podlipská, G. Preissová, J. E. Purkyně, F. L. Rieger, J. V. Sládek, K. Světlá, K. Tieftrunk, M. Tyrš, J. Vrchlický a J. Zeyer. Přednášky, výstavy a výlety Amerického klubu dam popisuje V. Neff v románu *Císařské fialky* (druhý díl známé pentalogie).

F. J. Studnička aktivně působil v Americkém klubu dam do poloviny 70. let. Podařilo se najít záznamy o 27 Studničkových přednáškách.²⁾ Později se soustředil na práci ve prospěch Jednoty českých matematiků, *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky* a hodně úsilí věnoval pedagogické činnosti na univerzitě (výuka, seminář a proseminář, tvorba učebnic atd.). Jeho aktivita v Americkém klubu dam skončila.³⁾

Zajímavými doklady o přednáškové činnosti v Americkém klubu dam jsou deníky Josefiny Náprstkové (viz [9]). V roce 1874 stručně zapsala Studničkovu přednášku z 25. ledna; v deníku z osmdesátých let je zaznamenána jeho přednáška z 11. ledna 1885. Poznámky z přednášek jsou v malých deníčcích s pevnými deskami a kovovou sponou. Jsou psány obyčejnou tužkou. Text je útržkovitý, chybí souvislé věty. I přes tato fakta je možno do značné míry provést rekonstrukci obsahu obou Studničkových přednášek.

Studničkova přednáška z roku 1874 nesla název *O světových měrách vůbec a o přechodu Venuše přes Slunce (letošního roku) zvlášť*. Ze zápisků Josefiny Náprstkové lze usoudit, že přednáška měla asi tuto strukturu. Studnička nejprve promluvil o historickém vývoji délkových jednotek. Pak definoval jednotky užívané k měření délek v tehdejší Rakousku. Popsal historii určení vzdálenosti Země od Slunce a stručně vysvětlil metodu měření této vzdálenosti. Od

tématiky délky a jejího měření přešel k výkladu zatmění a k přechodům Venuše přes Slunce. Podrobně pohovořil o historii objevu a pozorování tohoto jevu. Poté se zaměřil na nejbližší přechod Venuše přes Slunce, který měl brzy nastat (8. prosince 1874). Následoval výklad o přípravách výzkumných expedic na Sibiř a do Laponska, jejichž cílem bylo sledování a přesné měření tohoto jevu. Zde je text neúplný, místy nečitelný, nelze jednoznačně soudit o obsahu poslední části přednášky.

Druhá Studničkova přednáška, jejíž neúplný záznam se zachoval v deníku J. Náprstkové, se nazývala *O pokroku astronomie za posledních 20 let*. Studnička hovořil o astronomických výzkumech a objevech posledních dvaceti let. Od první Studničkovy přednášky v Americkém klubu dam a tedy i od jeho založení uplynulo totiž právě dvacet let. Přednáška měla spíše slavnostní charakter.

Ze seznamu přednášek je patrné, že Studnička v Americkém klubu dam přednášel i o ekonomii, meteorologii, přírodovědě a historii. Podle vzpomínek účastnic (viz [6]) byly jeho přednášky poutavé a hojně navštěvované. Bezesporu lze říci, že František Josef Studnička v prvním období existence Amerického klubu dam výrazně ovlivnil jeho činnost i jeho zaměření.

Poznámky

- 1) Studničkovy veřejné přednášky v Českých Budějovicích se konaly v hotelu *U stříbrného zvonu* od 18 do 19 hodin. První přednáška byla proslavena 27. února 1863. V průběhu zimy proběhly další čtyři přednášky. Vstupné bylo stanoveno na jeden zlatý za osobu, výnos byl věnován ve prospěch tkalců a textilních dělníků. Viz Okresní archiv v Jindřichově Hradci, fond KHA, karton č. 124 (Studnička).
- 2) Přehled Studničkových přednášek v Americkém klubu dam: 15. 1. 1865, 22. 1., 29. 1., 5. 2., 12. 2., 19. 2. *Astronomie*; 9. 4. *O vzduchu*; 17. 4. *Člověk a příroda*; 23. 4. *Vycházka na hvězdárnu a návštěva univerzitní knihovny*; 30. 4. *Člověk a rostlinstvo*; 4. 2. 1866 *Astronomické hodiny*; 2. 4. *O dalekohledu a drobnohledu*; 9. 12. [Název není uveden]; 26. 12. *O kometách*; 3. 11. 1867 *Jaké stanovisko zaujímá klub s kulturního hlediska*; 8. 3. 1868 *Mlhové obrazy Hoffmanna*; 8. 12. *Národní ekonomie*; 26. 12. *Vlasatice*; 21. 11. 1869 *O hospodaření*; 26. 12. 1870 *O základech moderního názoru světa*; 21. 1. 1872 *O pokrocích astronomie za doby sedmiletého trvání Amerického klubu dam*; 29. 12. *O barometru a povětrnosti*; 16. 2. 1873 *Mikuláš Koprník*; 25. 1. 1874 *O světových měřácích vůbec a o přechodu Venuše přes Slunce (letošního roku) zvláště*; 27. 1. 1878 *Vzpomínka na Karlovy Vary*; 27. 3. 1881 *O chronometru*; 11. 1. 1885 *O pokroku astronomie za posledních 20 let*. Viz [8].

V seznamech přednášek klubu nejsou v období 1886–90 žádné Studničkovy přednášky zaznamenány. V devadesátých letech již Studnička v Americkém klubu dam nepřednášel.

O první Studničkově přednášce píše Renata Tyršová v [6] a M. Radoňová-Šárecká v [3], str. 58–59.

František Karel Studnička (1870–1855), syn F. J. Studničky, se ve svých pamětech [11] zmiňuje o stovce přednášek v Americkém klubu dam. Z jeho formulace však bohužel není zřejmé, zda měl na mysli počet přednášek svého otce či počet všech klubových přednášek do počátku osmdesátých let 19. století. Druhá možnost se jeví podstatně pravděpodobnější.

- ³⁾ Schůzek Amerického klubu dam se v šedesátých letech účastnila i Studničkova manželka Josefína a švagrová Tekla (žena bratra Aloise). Josefína Studničková přivedla do klubu i své tři dcery, Bohumilu, Růženu a Ludmilu; navštěvovaly klub v 80. a 90. letech minulého století. Viz např. [3], str. 62.

Literatura

- [1] J. Kaizl: *Z mého života*, vydal Z. V. Tobolka, tisk Unie, Praha b. d.
- [2] A. Pánek: *Dr. František Josef Studnička. Nástin jeho života i činnosti*, Časopis pro pěstování matematiky a fyziky 33(1904), 369–480 (podobizna před str. 369)
- [3] M. Radoňová – Šárecká: *Ozářené krby vlastenecké rodiny české*, Dělnické nakladatelství, Praha 1945
- [4] M. Secká: *Vojta Náprstek a Americký klub dam*, Res Musei Pragensis, Měsíčník Muzea hlavního města Prahy 4(1994), č. 9
- [5] Z. Šolle: *Vojta Náprstek a jeho doba*, Praha 1994
- [6] R. Tyršová: *Vojta Náprstek*, Praha 1920
- [7] J. Zeyer: *Vojta Náprstek. Přednáška k 70. jeho narozeninám*, Praha 1896
- [8] *Památník třicetileté činnosti bývalého Amerického klubu dam v Praze (1865 – 1895), jež založil Vojta Náprstek. K památce jeho 70. narozenin*, F. Šimáček, Praha 1896
- [9] *Poznámky J. Náprstkové o přednáškách v Americkém klubu dam*, Archiv knihovny muzea Vojty Náprstka
- [10] *Vojta Náprstek a Americký klub dam*, přednáška Ludmily Kottnerové z 25. dubna 1926. Přednáška ke 100. výročí narození Vojty Náprstka (tištěný letáček), Archiv knihovny muzea Vojty Náprstka
- [11] *Paměti F. K. Studničky*, LA PNP, fond F. K. Studnička